

Ühiskonnaõpetus III kooliaste

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslike institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus.

Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused, hoiakud ja õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega;
- 2) teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond;
- 3) tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob;
- 4) märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele;
- 5) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid;
- 6) mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas;
- 7) teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta;
- 8) analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest;
- 9) seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega;
- 10) analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost;
- 11) teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot;

- 12) teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt;
- 13) teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest;
- 14) hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid;
- 15) märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt;
- 16) analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi;
- 17) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
- 18) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
- 19) teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;
- 20) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- 21) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- 22) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- 23) selgitab avaliku konkursi tähtsust;
- 24) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
- 25) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
- 26) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
- 27) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
- 28) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
- 29) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- 30) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- 31) märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;

- 32) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- 33) selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
- 34) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- 35) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- 36) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- 37) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- 38) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
- 39) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
- 40) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- 41) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- 42) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- 43) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
- 44) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
- 45) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;
- 46) toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
- 47) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;
- 48) oob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- 49) analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist;
- 50) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
- 51) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas;
- 52) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras ohtuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

Ühiskonnaõpetus 9. klass

Ainemaht: 70 ainetundi õppeaastas

Teema: Ühiskond ja sotsiaalsed suhted: kuidas ühiskond toimib ja kellest koosneb.

Õpitulemused

Õpilane:

- teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
- mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas;
- teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui ka mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- loetleb demokraatliku

Õppesisu:

Ühiskond, avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, era-(äri)sektor, eraettevõtte, kolmas sektor, mittetulundusorganisatsioon, vabakond.

Ühiskonnarühmad, rahvastikunäitaja, demograafia, migratsioon, immigrant/sisserändaja, kodanik, topeltkodakondsus, varjupaigataotleja.

Põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, kohustused, privileegid, vastutus, diskrimineerimine, inimkaubandus

Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses.

Mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne.

ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;

- märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt;
- toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;
- toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.

Teema: Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljususe kontekstis.

Õpitulemused

Õpilane:

- oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul;
- märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;
- toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse;
- oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;

Õppesisu:

Avalik-õiguslik meedia, erameedia, ajakirjandus, massikommunikatsioon, meedia, arvamusliider, meediavabadus, propaganda, polariseerumine, kollane ajakirjandus

Valeuudised, vandenõuteooriad, infosõda, infomull/kajakamber, tehisintellekt (AI), süvavõltsing, kommertsreklaam, sotsiaalreklaam, poliitreklaam, vaenukõne, sõnavabadus.

- mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul;
- märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;
- toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.

Teema: Demokraatia toimimine igapäevases elus.

Õpitulemused

Õpilane:

- loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;

Õppesisu:

Osalusdemokraatia, otsedemokraatia, esindusdemokraatia, referendum, vabad valmised, üldised valimised, ühetaolised valimised, valimisüsteem, hääleõigus, hääletamine, eelhääletamine, valimiskünnis, boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses; õigusriik, korruptsioon;

kohalikomavalitsus, volikogu, linnapea, vallavanem, linna-/vallvalitsus, eelarve, kohalikud maksud, kaasav eelarve, noortevolikogu, osalusdemokraatia, rahvaalgatus;

- teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- selgitab avaliku konkursi tähtsust;
- toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik

õigusriik, võimude lahusus, seadusandlik võim, täidesaatev võim, kohtuvõim, põhiseaduslik instiutsioon, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, President, õiguskantsler, riigikontroll, kohalikomavalitsus, kohus, EL Parlament, EL Komisjon, EL Ülemkogu, ministeerium, riigiamet, põhiseadus, menetlus.

ühiskond ja diktatuur;

- toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- nimetab põhiseaduse abil kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- analüüsib enda võimalusi kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi

ülesandeid;

- teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
- teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.

Teema: Kodanikuühiskond - mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva tahet maksma panna.

Õpitulemused

Õpilane:

- analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.

Õppesisu:

Kodanikuühiskond, vabakond, huvirühmad, erakond/partei, arengu-/humanitaarabi; rahvaalgatus, streik, boikott, märgukiri, miiting, ühiskonnakriitika, polariseerumine.

Teema: Turumajanduse olemus ja riigi roll selles. Tööturg

Õpitulemused

Õpilane:

- kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
- teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
- teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid;
- analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest

Õppesisu:

Ressurss, majandussüsteem, vaba turg, momopol, osaühing, äriplaan, kasum, kahjum, teaduspõhine majandus, heaoluriik, riigieelarve, otsesed maksud, kaudsed maksud, tuludeklaratsioon, sotsiaalne ettevõtlus, õiglane kaubandus, eksport, import.

Tööturg, tööandja, töövõtja, brutopalk, netopalk, tööleping, ümbrikupalk, CV.

Inflatsioon, intress, investering, krediidi kulukuse määr, eelarve, ostubuum, tarbijakaitse, tootemärgised, ostujõud.

teguritest;

- analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
- selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale.

Teema: Eesti ja maailm

Õpitulemused

Õpilane:

- analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
- selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
- teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
- toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;

Õppesisu:

Euroopa Liit, EL Parlament, EL Komisjon, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO), ÜRO, euro, diplomaatia, humanitaarabi organisatsioonid, hargmaised ettevõtted

- teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.